

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 3 Sayı/Num: 1

Haziran/June 2023

ISSN 2792-0194

Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî ve Şiirlerinde Özgürlük Teması Palestinian Poet Mourid al-Barghouti and Freedom Theme In His Poems

Hayrettin BAHAR

Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

PhD. Student, Sakarya University, Social Sciences Institute

Sakarya, Türkiye

hayrettin.bahar@ogr.sakarya.edu.tr / 0000-0002-8760-5402

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Thesis Summary/ Tez Özeti

Received / Geliş Tarihi: 14.12.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 24.12.2022

Published / Yayın Tarihi: 27.06.2023

Pub Date Season / Yayın Sezonu: June / Haziran

Volume/ Cilt: 3 Issue/ Sayı: 1 Pages/ Sayfa: 175 - 190

Öz:

Hayat, ölüm, sürgün, gurbet, yalnızlık, özlem, vatan hasreti ve özgürlük gibi kavramlar, özellikle İsrail'in kuruluşu sonrası Filistinli şairlerin şiirlerinde sıklıkla temas ettikleri hususlar arasındadır. Söz konusu şairler, yuvarıda zikredilen meseleleri işledikleri dizelerinde romantizmden uzak bir şekilde, realist bir tutumla ve daha çok sembolik anlatımlar ile dile getiren bir üslubu benimsemişlerdir. Filistinli sürgün şair Murîd el-Bergûsî de (1944-2021) bu türden Filistinli sürgün şairler arasındadır. O, işgal altındaki Filistin topraklarında İsrail zulmüne maruz kalan halkının özgürlük mücadelesini, şiirlerinde derin bir dinginlikle işlemiştir. Benzer şekilde o, yine aynı şiirlerinde, işgalin Filistinliler üzerinde oluşturduğu tahribat ve travmaları anlatmıştır. 'Direniş Şairi' olarak anılmak istemese de muhalif yönüyle ve ince eleştirileriyle dikkat çeken Bergûsî, sürgün yıllarında yazdığı şiirleriyle bir yandan ülkesinde yaşanan zulmü tüm dünyaya duyurmaya çalışmış ve halkının duygularına tercüman olmuş, diğer yandan da vatanına duyduğu özlemini gidermeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu makalede, Murîd el-Bergûsî'nin hayatı, eserleri ve onun özgürlük temasını şiirlerinde nasıl işlediği hususları ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Modern Arap Edebiyatı, Filistin, Raeytu Râmallâh, Özgürlük, Murîd el-Bergûsî.

Abstract:

Concepts such as life, death, exile, loneliness, longing, homesickness and freedom are among the issues that Palestinian poets frequently contact in their poems, especially after the establishment of Israel. These poets expressed the aforementioned issues in their lines, away from romanticism, with a realistic attitude and more symbolic expressions. Palestinian exiled poet Murid al-Bergusi (1944-2021) is among such poets. He dealt with the freedom struggle of his people, who were subjected to Israeli persecution in the occupied Palestinian lands, with a deep serenity in his poems. Similarly, in the same poems, he described the destruction and traumas caused by the occupation on the Palestinians. Although he did not want to be known as a 'Poet of Resistance', Barghouti, who attracted attention with his oppositional aspect and subtle criticism, tried to announce the persecution in his country to the whole world with his poems that he wrote during his exile, and on the other hand, he tried to satisfy his longing for his homeland. Therefore, in this article, Mourid al-Barghouti's life, works and how he handles the theme of freedom in his poems will be discussed.

Keywords: Modern Arabic Literature, Palestine, I Saw Ramallah, Freedom, Mourid al-Barghouti.

1 * Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Hamza ERMİŞ danışmanlığında devam etmekte olan "Murîd Bergûsî'nin Şiirlerinin Tematik Yönden İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Özgürlük, tarih boyunca tartışılmalı önemli bir kavram, insan yaşamında karşılık bulan bir eylem olarak görülmektedir. Bu kavram, bireysel ve toplumsal olarak felsefî, hukukî ve dinî açıdan tartışma konusu olmuş, soyut bir ifade olması ve disiplin ve yaklaşımların farklılığı nedeniyle net bir tanımı ortaya konulamamıştır. Genel anlamda bir kimsenin istediği veya istemediği şeyleri yapma hususunda iradesine bağlı olarak verdiği kararlarının gereklerini yerine getirirken başkası veya başkaları tarafından engellenmemesi ya da bir işi yapmak için mücbir bir gücün baskısına maruz kalmaması şeklinde ifade edilebilir.²

Özgürlük meselesi, özellikle toprağı elinden alınan toplumların üzerinde durduğu bir mefhum olmakla birlikte bütün devletlerde şairlerin konu ettiği bir meseledir. Filistin'in özgürlüğünü de bu minvalde değerlendirmek mümkündür. "Vaat edilmiş topraklar" iddiası İsrail'in Filistin üzerinde 1948 yılında işgalci bir devlet kurmasının felsefî arka planını oluşturmuş, bu devletin kuruluşunu hızlandırmak amacıyla da 1947 yılında Birleşmiş Milletler tarafından taksim planı³ kararı alınmıştır. Bu kararın amacı Filistin'de bir Yahudi devletin inşasını sağlamaktır. Başta Filistinliler olmak üzere Araplar, bu karara karşı çıkmış, sonrasında çıkan savaşlarda Filistin halkı büyük kayıplar vermiştir. Bu durum 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail'in kurulması, Filistinliler açısından "Nekbe" (Büyük Felaket) diye anılmasına yol açmıştır. Böylece Filistin'in bazı bölgeleri Yahudi gruplar tarafından gasp edilmiş, yüzbinlerce Filistinli vatan toprağından sürülmüş ve çadırlarda mülteci olarak yaşamaya mahkûm bırakılmıştır.⁴

Filistinliler açısından trajik bir durumu yansıtan Filistin sorunu, toplumsal ve siyasî bir mesele haline dönüşmesi sebebiyle Arap dünyasında üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir. Hatta Arap toplumlarının üzerinde ittifak ettiği tek hususun Filistin meselesi olduğu söylenebilir. İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesi, yayılcı bir politika izlemesi ve pek çok Filistinlinin ölümüne sebep olması haklı bir tepkinin doğmasına yol açmıştır.⁵ Bu tepkilerin edebiyat dünyasında da pek çok temsilcisi olmuştur. Emel Dunkul (1940-1983), Nizâr Kabbânî (1923-1998), Mahmud Derviş (1941-2008) gibi Arap dünyasındaki büyük şairler ile modern Türk edebiyatından Cahit Zarifoğlu (1940-1987), Nuri Pakdil (1934-2019), Sezai Karakoç (1933-2021) gibi şairler bu kapsamda zikredilebilir. Bu şairler Filistin, Kudüs ve Mescidi Aksâ'yı esas alan şiirlerinde genel anlamda Filistin işgalinden dolayı duydukları ızdırabı şiirlerinde ele almışlardır.⁶ Bu dönem Arap şiirinde hem şekil hem de içerik açısından birtakım değişimler olmuştur. Şairler şekil olarak şiirde serbest vezni kullanırken; muhteva açısından yaşam, ölüm, sıla, yalnızlık, hüzn gibi temaları kimi zaman ayrı kimi zaman da çok temalı olarak işlemişlerdir. Şiirlerde ağır ve sanatlı ifadelerden ziyade sade ve sembolik bir dil tercih edilmiştir.⁷ Murîd el-Bergûsî de bu önemli şairler arasındadır.

2021 yılında vefat eden Bergûsî'nin Filistin konulu şiirlerinde yer alan özgürlük temasının ele alınış biçimi bu çalışmanın temel problemini teşkil etmektedir. Konu ele alınırken eserlerin bütüncül bir gözle

2 Ömer Demir - Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Ankara: Ağaç Yayınları, 1993), 283; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı, 2010), 970.

3 29 Kasım 1947 tarihinde BM'deki genel kurulun oluşturduğu özel bir komitenin hazırladığı ekonomik birlik altında Filistin bölgesinin iki halka taksimini tavsiye eden bir sonuç raporudur. Bu karar neticesinde Filistin topraklarının Kudüs haricinde yedi bölgeye ayrılacağı, bunlardan üçünün Yahudilere, üçünün de Araplara verileceği, yedinci bölgeyi oluşturan Yafa sahil kesimindeki Yahudi bölgesi içinde ayrı bir parça olarak Araplarda kalacağı, Kudüs ve çevresinin ise milletlerarası bir statüye kavuşturulacağı ifade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Lutfullah Karaman, "Filistin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/96.

4 Kâmil es-Sevâfirî, *el-Edebu'l-Arabîyyu'l-Mu'âsir fî Filistîn* (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 76.

5 Ahmet Kazım Ürün, "Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 0/35 (20 Haziran 2016), 139.

6 Sema Noyan, "Türk ve Arap Şiirlerinde Kudüs'e Dair Ağıt, Umut ve Direniş", *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 2/1 (15 Haziran 2018), 19.

7 Abdullah Kızılcık, "Çağdaş Arap Şiirinin Öncülerinden Fedvâ Tukan ve Şiirlerinde Yalnızlık ve Hüzn Teması", *Şarkiyat Mecmuası* 0/14 (19 Aralık 2011), 60.

incelenmesi, özgürlük temasının geçtiği kısımların ise derinlemesine yorumlanması amaçlanmıştır. Araştırmanın hazırlanmasında yorumsamacı paradigma temel alınmış, nitel araştırma yöntemi yazılı doküman incelenmesi ile yorumlanmış, analiz de içeriksel açıdan gerçekleştirilmiştir. Ayrıca özgürlük teması, Murîd el-Bergûsî'nin şiirleri ile sınırlandırılmıştır. Öte yandan çalışmamızın konusuyla irtibatlı olarak şiirlerin yanı sıra konu hakkında yayımlanmış bir tebliğ⁸, makale⁹ ve yüksek lisans tezi¹⁰ bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında yer alan tebliğde, Bergûsî'nin sürgüne dair şiir ve düşünceleri ele alınırken; makalede şairin *Raeytu Ramallah* (Ramallah'ı Gördüm) adlı eseri teknik ve tematik olarak incelenmiş, tezde ise aynı eser muhteva, şekil ve üslup yönünden tahlil edilmiştir.

Özgürlük temasının Murîd el-Bergûsî'nin şiirlerinde ele alınış şeklinin doğru anlaşılması için şairin hayatı ve eserleri hakkında genel bilgiye sahip olmak önem arz etmektedir. Bu nedenle makalede öncelikle Bergûsî'nin hayatı ve eserlerine yer vermeye ardından onun eserleri merkezinde özgürlük konusunu nasıl ele aldığını değerlendirmeye çalışacağız.

Murîd el-Bergûsî'nin Hayatı

Murîd el-Bergûsî, 8 Temmuz 1944 yılında Filistin Batı Şeria bölgesinde bulunan Deyr Gassâna'da dünyaya gelmiştir.¹¹ Annesi Sekîne Mahmud Ali el-Bergûsî, Babası Abdurrezzak el-Bergûsî'dir.¹² İlk başlarda toprakla meşgul olan babası daha sonraları Ürdün ordusunda görev almıştır.¹³ Dört erkek kardeşten ikincisi olarak dünyaya gelen şairin kardeşleri sırasıyla Munîf, Mecîd ve Alâ'dır.¹⁴

Bergûsî, ilk eğitimine Deyr Gassâna'da¹⁵ başlamış ancak aile çocuklarının daha iyi bir eğitim alabilmesi için Ramallah'a taşınmıştır.¹⁶ Lise eğitimini burada alan şairin kişilik ve karakter oluşumunda bu şehrin büyük bir etkisinin olduğu görülmektedir. Çünkü Ramallah, farklı kültürlerin ve çeşitli yapıdaki insanların birbiriyle iç içe olduğu bir şehir konumundadır.¹⁷

Şiir serüvenine lise yıllarında başlayan Bergûsî, Ramallah'ta bulunan lise kütüphanesinde klasik ve modern alanlarda yazılmış şiir kitaplarını incelemiş, okul dışındaki vaktinin büyük çoğunluğunu yine aynı kütüphanede geçirmiştir. Klasik Arap edebiyatında başta Ebu'l-Ferec el-İsfahânî'nin (öl. 356/967) *el-Eğâni* isimli eseri ile birçok klasik şairin divanını okumuş olsa da onun ilgisini daha çok modern dönem şiirleri çekmiştir. O, serbest şiirde sömürge, zulüm, direniş ve özgürlük gibi meselelerin daha kolay bir şekilde ifade edilebileceğini ve bu sorunlara çözümler üretilebileceğini gördüğü için bu tarzı benimsediğini ifade etmektedir.¹⁸

8 Rukiye Aydemir, "Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî'nin Şiirlerinde Sürgün Teması", *Modern Arap Edebiyatında Edebu'l-Avde*, ed. Yasemen Toruloğlu - vd. (İstanbul: Demavend Yayınları, 2020), 83-105.

9 Ahmet Yıldız, "Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (15 Haziran 2021), 23-47.

10 Zeynep Yıldırım, *Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Ramallah Adlı Mensur Eserinin Muhteva Şekil ve Üslup Yönünden Tahlili* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

11 Murîd el-Bergûsî, *Raeytu Râmallâh* (Beyrut: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, 2011), 78;110.

12 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 117.

13 Murîd el-Bergûsî, "A Life in Writing: Mourid Barghouti" (Görüşmecî: Maya Jaggi, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme 13 Aralık 2008).

14 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 67.

15 Mureed al-Barghouti, "Songs for a Country No Longer Known", *Journal of Palestine Studies* 27/2 (1998), 60; Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 78.

16 Amina Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of Green", *Al-Ahram Weekly* (23 Ocak 2003).

17 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 48; Nidâ Ahmed Mahmûd Miş'al, *el-Mufâraka fi Şi'ri Murîd el-Bergûsî* (Ürdün: el-Câmî'atu'l-Hâşimiyye Imâdetu'l-Bahsi'l-İlmî ve'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 2.

18 *el-Eyyâmu'l-Cezâiriyye*, "Murîd el-Bergûsî: eş-Şâiru'l-Filistiniyyu'l-Mut'ab" (22 Mart 2015).

Bergûsî, 1963-1967 yılları arasında üniversite eğitimi için Mısır'a gitmiş ve Kahire'de İngiliz Dili ve Edebiyatı alanında lisans eğitimini tamamlamıştır. O, 1967 yılında İsrail tarafından Batı Şeria'nın işgal edilmesi sebebiyle memleketine dönememiştir.¹⁹ Bergûsî, üniversite mezuniyetinin işgale denk gelmesi nedeniyle diğer Filistinliler gibi sürgüne mahkûm edilmiş ve bu nedenle sürgün edilmenin ölümle eş değer olduğuna dikkat çekerek içine düştüğü trajik durumunu ve yerinden edilmişliğini “*Üniversite diplomamı almakta başarılı oldum ancak onu asacak bir duvar bulmakta başarısız oldum.*”²⁰ ifadeleriyle belirtmiştir. Kahire'de öğrenciliği bittiği için ikametini yenileyemeyen şair, Kuveyt'te yaşamını sürdürmüştür ve üç yıl boyunca bir meslek lisesinde İngilizce öğretmenliği yapmıştır. Şair, bu süre zarfında şiirle olan bağını asla koparmadığını belirtmektedir.²¹

Bergûsî, serbest şiirde Iraklı şair Bedr Şakir es-Seyyâb'dan (1926-1964) etkilenmiştir.²² O, üniversite eğitimini aldığı Kahire'de İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde Batı edebiyatından Shakespeare (1564-1616), Çehov (1860-1904), T. S. Eliot (1888-1965), Brecht (1898-1956) gibi edebiyatçıları okumuş, Yunan medeniyeti ile modern eleştiriyi inceleme fırsatı bulmuştur. Bu okumaları ve araştırmaları neticesinde *tef'ile* formunda serbest şiire yönelmiştir.²³ Yayın hayatına üniversite yıllarında başlamış olan şairin ilk şiiri, *el-Mesrah* dergisinde 5 Haziran 1967 yılında “İ'tizâr ilâ Cundiyyin Ba'îd” (Uzaktaki Askere Özür) ismiyle yayınlanmıştır.²⁴ Bunun akabinde şiirleri *el-Âdâb*, *Mevâkif*, *el-Kâtib*, *et-Talîa* gibi dergilerde neşredilmiştir. Bergûsî, ilk şiir kitabını ise 1 Ocak 1972 yılında *et-Tûfân ve İ'âdetu't-Tekvîn* (Tufan ve Yeniden Varoluş) ismiyle çıkarmıştır.²⁵ Bu ilk şiir kitabıyla birlikte o, şiirde kendi damgasının çizgileri net olduğundan emin olana kadar üç şiir kitabı daha yayınlamıştır. Şair, ilk dört kitabının acemilik dönemine denk geldiğini, henüz üslubunu oturtmadığını ve ancak beşinci eserinden itibaren şiir formunda bazı değişikliklerde bulunmak suretiyle yenilik getirdiğini ifade etmiştir.²⁶

1970 yılında Kuveyt'ten Mısır'a dönüş yapan şair burada üniversiteden arkadaşı olan Radvâ Âşûr²⁷ (1946-2014) ile evlenmiştir.²⁸ Evliliklerinden yedi yıl sonra 1977'de Temîm²⁹ isminde bir oğulları dünyaya gelmiştir. Bu evlilik sürecinde Kahire'de yaşamlarına devam eden Bergûsî ve Âşûr, geçimlerini temin etmek için çalışmaya başlamışlardır. Ancak Radvâ akademik hayatına yüksek lisans ve doktora çalışmalarıyla devam ederken; Bergûsî Kahire'de hukuk öğrencilerine İngilizce öğretmek için görev almıştır. Bununla birlikte şair, Kahire'de Mısır yayın kuruluşuna bağlı Filistin Radyosunda haber bültenleri sunmuş ve siyaset

19 Elbendary, “Shades of Green”.

20 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 7.

21 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 32;193.

22 Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

23 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 109.

24 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 8; *el-Eyyâmu'l-Cezâiriyye*, “eş-Şâiru'l-Filistîniyyu'l-Mut'ab”.

25 *el-Ahbâr*, “Murîd el-Bergûsî: et-Tûfân ve İ'âdetu't-Tekvîn” (12 Mart 2016), 8.

26 *el-Ahbâr*, “et-Tûfân”, 8.

27 Radvâ Âşûr, 26 Mayıs 1946 yılında Kahire'de dünyaya gelmiştir. 1967'de Kahire Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olmuş, 1972 yılında aynı üniversitenin Karşılaştırmalı Edebiyat alanında yüksek lisansını bitirmiştir. 1975 yılında Massachusetts Amherst Üniversitesi'nde Afro-Amerikan Edebiyatı alanında doktorasını tamamlamıştır. Kahire Ayn Şems Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde akademisyen olarak çalışmaya başlamıştır. Âşûr, bilimsel çalışmalarının yanı sıra pek çok kısa hikâye ve roman kaleme almış, edebiyat eleştirmenliği ve çeviri çalışmaları yapmıştır. Bu çalışmaları nedeniyle birçok ödüle layık görülmüştür. 2014 yılında kanserden vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Arageek*, “Men Hiye Radvâ Âşûr” (Erişim 12 Ekim 2022).

28 Elbendary, “Shades of Green”.

29 Temim el-Bergûsî, Mısırlı roman yazarı Radvâ Âşûr ile Filistinli şair Murîd el-Bergûsî'nin tek çocuklarıdır. 1977 yılında Kahire'de dünyaya gelmiştir. Doktorasını Kahire Amerikan Üniversitesinde siyaset bilimi alanında yapmıştır. Şiirlerini Fasih Arapçayla yazdığı gibi Mısır ve Filistin lehçesiyle de yazmıştır. Arap dünyasında 2007 yılında düzenlenen yarışmada “Fi'l-Kuds” (Kudüs'te) başlıklı şiiriyle birinci olmuş ve “Şâiru'l-Kuds” (Kudüs Şairi) lakabını almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Arageek*, “Men Hüve Temîm el-Bergûsî” (Erişim 12 Ekim 2022).

yorumculuğu da yapmıştır.³⁰ Bergûsî, 1977 yılında Kahire’den sürgün edilmesinden sonra Budapeşte Dünya Demokratik Gençlik Federasyonu’nda Filistin Kurtuluş Örgütü Kültür ataşesi olarak görev yapmış ve on üç yılını burada geçirmiştir.³¹ Ayrıca Budapeşte’deki Filistin medya kuruluşunda gazetecilik görevinin yanında Kahire, Fas, Oxford, Manchester, Oslo, Madrid vb. üniversitelerde Filistin ve Arap şiiri hakkında konferanslar vermiştir.³² Şair, 2015 yılında Uluslararası Arap Roman Ödülü için hakem kuruluna başkanlık etmiştir.³³

1977 yılında Enver Sedat’ın (1918-1981) İsrail ziyaretinden hemen sonra Bergûsî, polis gözetiminde evinden alınarak tutuklanmış ve Kahire’deki Tahrir binasında pasaport işlemleri yapıldıktan sonra Mısır’dan sürgün edilmiştir. Ancak şair, Enver Sedat’ın İsrail ziyaretine karşı hiçbir şey yapmadığını ve bu ülkeden ihraç edilmesinin bir önlem amacıyla gerçekleştirildiğini dile getirmiştir.³⁴

Bergûsî, sürgünde yaşadığı mekânları sürekli terk etmek zorunda kaldığını, kendi tercihi dışında üç kıtada kırk beşten fazla evde yaşadığını ifade etmiştir.³⁵ Bu nedenle o, Bağdat, Beyrut, Budapeşte, Amman ve Kahire gibi şehirler başta olmak üzere sürekli yer değiştirerek pek çok ülkeyi dolaşmıştır. Şaire göre muayyen bir yere tutunmak imkânsızdır. Bu yüzden mekâna bağlılıktan ziyade kendisine ait bir duyarlılık içinde zamana bağlı yaşadığını vurgulamıştır.³⁶

Mısır ve Beyrut sürgünlerinden sonra Bergûsî, 1981 yılında Macaristan’ın başkenti Budapeşte’ye yerleşmiştir.³⁷ Yedi yıl boyunca eşini ve oğlunu göremeyen şair, ancak yoğun bir prosedürden sonra ailesini görme imkânına kavuşmuştur.³⁸ Bergûsî ailesi, yaz tatillerinde iki ay; yıl ortasındaki tatillerde ise iki hafta buluşarak on yedi yılı ayrı geçirmiştir.³⁹ Radvâ Âşûr, eşinin Mısır’a dönebilmesi için yıllarca dilekçeler sunmuş ancak her defasında başvurusu reddedilmiştir. Yıllar sonra verdiği dilekçeler cevap bulmuş ve Kahire havaalanındaki yasaklılar listesinden Bergûsî’nin ismi çıkartılmıştır.⁴⁰ Yaşadığı bu uzun sürgünlerden sonra şair, 1990 yılında Ürdün’e taşınmış, 1995’te ise Kahire’ye geri dönmüştür.⁴¹

1993 yılında imzalanan Oslo Anlaşması sonucunda Filistin’e girişler serbest bırakılmış ve bu sayede Bergûsî, sürgünde geçirdiği acı günlerini geride bırakarak otuz yılı aşkın bir aradan sonra 1996 yılında Ramallah’ı ziyaret etme fırsatı yakalamıştır.⁴² Birçok Filistinli gibi o da tüm ömrünü memleketine gelebilmek için sarf etmiş ve üzerinden en son otuz yıl önce geçtiği köprüyle başlayan hatıralarıyla Filistin’e giriş yapmıştır.⁴³ Fakat o, tıpkı Mahmud Derviş vb. şairler gibi bu anlaşmanın Filistin’in aleyhine olduğunu düşündüğü için, tepki amacıyla ülkesine kesin dönüş yapmayı reddetmiştir.⁴⁴ 1997 yılında yayınladığı *Raeytu Râmallâh* (Ramallah’ı Gördüm) başlıklı kitabında da iki hafta süren Filistin ziyaretini ele almış ve bu ziyaretten sonra Kahire’ye dönerek eşi ve oğluyla birlikte yaşamaya devam etmiştir.

30 Elbendary, “Shades of Green”.

31 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 54; Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

32 Mahmûd Ahmed Abdu’l-Gaffâr, “Kırâe’ fi Şi’ri’ş-Şâiri’l-Filistîni Murîd el-Bergûsî”, *Chosun University* 1/1 (2008), 24.

33 *el-Arab*, “Reîsu Lecneti’l-Bûker Şâir Yuhakkimu ale’r-Rivâyât ve Kalbuhû me’a’ş-Şi’r” (01 Nisan 2015), 15.

34 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 109; Radvâ Âşûr, *Atyâf* (Beyrut: el-Müessetu’l-Arabiyyetu li’d-Dirâsât ve’n-Neşr, 1999), 139-142; Âtîf Butrus el-Attâr, “Defâtir Filistîniyye: Hafriyât fi Zâkirati’l-Î’tikâli’s-Siyâsi fi Mısır”, *Mecelletu İdâfât* 51-52 (2021), 40-41; Elbendary, “Shades of Green”.

35 Lîlas Suveydân, “Murîd el-Bergûsî: Ene bidûni Kevni”, *al-Kabas* (28 Mart 2019).

36 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 104;110; Salam Mir, “Mourid Barghouti: The Blessings of Exile”, *Arab Studies Quarterly* 37/4 (2015), 313.

37 Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

38 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 154; Attâr, “Defâtir Filistîniyye”, 41.

39 Elbendary, “Shades of Green”.

40 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 85.

41 Âşûr, *Atyâf*, 139-142; Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

42 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 15.

43 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 5.

44 Hulûd el-Fellâh, “Murîd el-Bergûsî: eş-Şi’ru Yeskutu izâ Vakaa’ fi’t-Tebstî” (26 Nisan 2007).

Bergûsî, eşi Radvâ Âşûr'un 2014 yılında vefat etmesinden sonra oğluyla birlikte bazen Kahire'de bazen de Amman'da yaşamını sürdürmüştür. Tüm hayatını sürgün ve sıkıntılarla geçiren şair, vatanının özgürlüğü için çok çalışmış, memleketi Filistin'den uzakta 14 Şubat 2021 Pazar günü 77 yaşında vefat etmiştir. Oğlu Temîm el-Bergûsî, sosyal medya sayfasında babasının isminin de olduğu siyah bir fotoğrafıyla vefat haberini duyurmuştur. Bergûsî ailesinin yakınları yerel haberlerde herhangi bir ayrıntı vermeden ölümünü doğrulamıştır. Ayrıca Filistin Kültür Bakanlığının yaptığı açıklamada şairin Ürdün'ün başkenti Amman'da hayatını kaybettiği ve buradaki aile kabristanlığına defnedildiği belirtilmiştir.⁴⁵

Eserleri

Şairin toplamda 13 şiir ve iki nesir kitabı bulunmaktadır. On iki şiir kitabı 2013 yılında Kahire'de *el-Â'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile 1-2* (Tüm Şiir Çalışmaları) adıyla iki cilt halinde yayınlanmıştır.

Şiir Kitapları

- *et-Tûfân ve İ'âdetu't-Tekvîn* (Tufan ve Yeniden Varoluş), Dâru'l-Avde, Beyrut, 1972.
- *Filistîni fî's-Şems* (Güneşte bir Filistinli), Dâru'l-Avde, Beyrut, 1974.
- *Neşîd li'l-Fakri'l-Musellah* (Silahlı Fakirlik Marşı), Matbû'âtu Filistîn es-Sevre, Filistin, 1977.
- *el-Ardı Tenşuru Esrârahâ* (Yeryüzü Sırlarını Yayıyor), Dâru'l-Âdâb, Beyrut, 1978.
- *Kasâidu'r-Rasîf* (Kaldırım Şiirleri), el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 1980.
- *Tâle's-Şetât* (Sürgün Uzadı), Mektebetu Dâru'l-Kelime, Beyrut, 1987.
- *Rennetu'l-İbre* (İğnenin İniltisi), el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 1993.
- *Mantku'l-Kâ'inât* (Kâinâtın Dili), Dâru'l-Medâ li's-Sekâfe ve'n-Neşr, Amman, 1996.
- *Leyle Mecnûne* (Çılgın Bir Gece), el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme'li'l-Kitâb, Kahire, 1996.
- *en-Nâs fî Leylihim* (Gecelerdeki İnsanlar), el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 1999.
- *Zehru'r-Rummân* (Narçiçeği), Dâru'l-Âdâb, Beyrut, 2002.
- *Muntasıfu'l-Leyl* (Gece Yarısı), Riyâd er-Rîs li'l-Kutub ve'n-Neşr, Beyrut, 2005.
- *İsteykız Key Tahlum* (Hayal Etmek için Uyan), Dâru'r-Riyâd er-Rîs li'l-Kutub ve'n-Neşr, Beyrut, 2018.

Nesir Kitapları

Murîd el-Bergûsî'nin yalnızca iki adet nesir çalışması bulunmaktadır. İlk kitabı şairin 1996 yılında tek başına gittiği Filistin ziyaretinden sonra yazılmış, ikinci kitabı ise 2008 yılında oğluyla birlikte yaptığı ikinci ziyaretinin akabinde kaleme alınmıştır.

- *Raeytu Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm), el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, Kahire, 1997.
- *Vulidtu Hunâk Vulidtu Hunâ* (Şurada Doğdum, Burada Doğdum), Dâru'r-Riyâd er-Rîs li'l-Kutub ve'n-Neşr, Beyrut, 2009.

Murîd el-Bergûsî'nin Şiirlerinde Özgürlük

1948 Arap-İsrail Savaşı, pek çok Filistinlinin hayatlarının paramparça olmasına ve toprakları dışında mülteci olarak yaşamasına neden olmuştur. Sürgüne maruz bırakılan bu insanlar, daha iyi bir gelecek inşa edebilmek için dünyanın dört bir yanına dağılarak vatan toprağını terk etmek mecburiyetinde kalmışlardır.⁴⁶ İsrail'in gerçekleştirdiği bu işgal pek çok insanın ölümüne, hapsedilmesine ve vatanlarından sürgün edilmesine kadar farklı ve ileri boyutlarda mağduriyetlere yol açmıştır. Nitekim sürgün yıllarında kamplarda aynı çadırları paylaşmak zorunda kalan bu insanlar, ekonomik ve sosyo-kültürel yönden sıkıntılar çekmiş, sömü

45 *el-Anadûl*, "Murîd el-Bergûsî: el-Edîbu'l-Muteyyem bi-Râmallâh" (14 Şubat 2021).

46 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Turan, *Düşman Kardeşler: Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi* (İstanbul: Ak-Kay Yayıncılık, 2002), 71-73; Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 418.

rülmenin psikolojik sorunlarını iliklerine kadar hissetmişlerdir.⁴⁷ Bu durum Filistinli insanın varlığının ve birliğinin maruz kaldığı tehdidin boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Ne var ki Filistin halkının yaşadığı bu sorunlar, 1967 yılında gerçekleşen ve Arap toplumunda derin yaralar bırakan Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı) ile daha da çıkmaz bir hâl almıştır.⁴⁸ Bu elim hadisenin akabinde İsrail'in sömürgeci politikaları Filistin toplumu üzerinde artmış, Filistin'in diğer bölgeleri de işgal edilerek buradaki insanlara ikinci bir felaket yaşatılmıştır. Direniş ile özgürlüğünü inşa etmeye çalışan Filistin halkı, peş peşe gelen bu saldırılarla umutlarını kaybetme noktasına gelmiştir.

Filistinli edipler yaşanan felaketler karşısında, var olduğu toplumun aynası konumunda olan şiir, hikâye ve roman gibi edebi türler vesilesiyle Filistin halkının umutlarını, hayallerini, yaşadığı acılarını taze tutmaya ve maruz kaldığı bu zulmü tüm dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Bu çalışmalarda özgürlük doğal olarak temel konular arasında yer almış ve her edebiyatçı özgürlüğü kendisine has üslubu ve tavrıyla eserlerinde işlemiştir. Filistin'in özgürlüğü ve vatanın bağımsızlığı için pek çok edebiyatçı, eserlerinde Filistin işgalini, halkın çektiği psikolojik ve sosyolojik baskıyı, medyanın umursamaz tavrını tenkit ederek ele almıştır.⁴⁹ Gassân Kenefânî (1936-1972), Nâci el-Âli (1937-1987), Fedvâ Tûkan (1917-2003), Mahmud Derviş, Semih el-Kâsım (1939-2014) gibi Filistinli yazar ve şairler, her türlü baskı ve zulme karşı koyarak vatanın bağımsızlığı için kelimelerle direnmişlerdir. Bu ediplerden biri olan Murîd el-Bergûsî de eleştirel tavrı ve muhalif yönüyle hem işgali hem de işgale yardım eden Arap yöneticileri şiir ve yazılarında tenkit etmiş ve halkın özgürlük problemine dikkat çekmeye çalışmıştır. Ancak o, çağdaşlarının aksine sakin ve ironik bir dil kullanarak bu tavrını ortaya koymuştur. Şair, şiirlerinde genel bir insan profili çizmek yerine görüntüsü, nitelikleri belli olan bir kişiliği işlemekte ve özgürlük temasını bireyin üzerinde oluşturduğu etkisiyle açıklamıştır.⁵⁰ Ayrıca sembolik bir anlatımı tercih eden şair, ironiye de sıklıkla başvurmuştur.

Bergûsî'nin şiirlerinde Filistin halkı için bir hayal olarak kalan özgürlük, bazen bir tutkuya bazen de bir özleme dönüşmektedir. Nitekim özgürlüğe olan tutku, her bireyin bağımsız bir şekilde yaşamak ve onun hayalini gerçekleştirmek arzusuyla ortaya çıkmaktadır. Bu durum şairin "el-Mu'tekal" (Tutuklu) başlıklı şiirinde belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu şiirde vatan toprağından sürgün edilmiş veya işgalci zindanlarında hapis yatan Filistinlilerin özgürlüğe olan tutkusu anlatılmaktadır. Geniş balkonlu, her açıdan güneş alabilen ve istediği zaman da oradan çıkıp gezebileceği bir ev hayali kuran mahkûmun içinde bulunduğu durum, Filistin halkının içinde bulunduğu durumdan farksızdır. Şair, aşağıdaki dizelerinde özgürlüğü çalınmış bir halkın yaşamını zindanda tutsak olan bir mahkûmun yaşamıyla eşit tutmaktadır. Buradan hareketle şiirde bahsedilen mahkûm kimsenin, hapishanedeki hücrelerinde hayalini kurduğu ev, aslında vatani olan Filistin'dir. Böylelikle hücreden kaçma hayali aynı zamanda özgürlüğe kavuşma arzusunu yansıtmaktadır:

قال المعتقل لزميله في الزنزانة :
 عندما يفرجون عنى
 سوف أبني لنفسى بيتا
 محاطا بالشرفات
 تدخله أشعة الشمس
 من كل زواياه
 نوافذه دائية وواسعة
 سجاهه ملون جدا
 أسرته من الإسفنج الكثيف
 يزدحم بالكتب وبالموسيقى

47 Nâil Muhammed İsmail, "Sûratu'l-Muhayyem ve Delâlâtuhâ fi's-Şi'ri'l-Filistîni 1948-1994", *el-Lâciûn el-Filistîniyyûn ve Hakku'l-Avde* (Gazze: Câmi'atu'l-Kuds el-Meftûha, 2012), 6.

48 Turan, *Düşman Kardeşler*, 90.

49 Hüdâ Mûsâ Reyân, *Sûratu'l-Beyti fi's-Şi'ri'l-Filistîniyyi'l-Muâsir min âmi 1948-2000* (Filistin: Câmi'atu'l-Halîl, Külliyyetu'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 137.

50 Murîd el-Bergûsî, "Hurriyetu'l-İbdâ'", *el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-Âmme* 11/3 (1992), 284.

وبالدفاتر والأقلام
وبالضيوف وبالصابون المعطر
ومن مواصفاته الهندسية
أنه يمكن الهرب منه .

Mahkûm, şöyle dedi zindandaki arkadaşına:

*Salıverdilerinde beni
Bir ev yapacağım kendime
Balkonlarla çevrili
Her köşesinden
Güneş ışığı girecek.
Alçak ve geniş pencerele olacak
Rengârenk halıları
Kalın süngerden koltukları.
Dolacak bu ev, kitaplar ve musikiyle
Defterler ve kalemlerle
Misafirler ve güzel kokulu sabunlarla.
Mimarî özelliklerinden dolayı
Oradan kaçmak da mümkün olacak.⁵¹*

Filistin dışındaki hiçbir yerde kendini rahat hissetmeyen Bergûsî, özgürlüğün bir mekânda insana sunulan yaşama alanı ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. Nitekim mekânı bir kimsenin istediği zaman girip çıkabildiği ve orada dilediği şekilde hareket edebildiği bir yer olarak tanımlamaktadır.⁵² Bergûsî'nin, "Sürgün kişiye bu uzaktan sevgi dışında ne kalıyor? Ne kadar pahalıya mal olursa olsun şarkıya tutunmaktan başka ne kalıyor elde? Peki ya Filistin hakkında benim neslim kadar bile bilmeyen sürgünde doğmuş bir nesil için ne söylemeli?"⁵³ ifadeleriyle vatanı dışında yaşayan Filistinlilerin mahrum kaldıkları vatanları için şarkılar söylemekten başka ellerinden hiçbir şey gelmediği vurgulanmaktadır. Bu durum Filistinli insanın vatana olan özlemine yansıtması açısından önem arz etmektedir. Şair, sürgün şartlarının yaşamaya ve terk etmeye mecbur bıraktığı mekânlar yüzünden o yerlerin manasının ve somutluğunun kaybolduğunu belirtmektedir. O, iradesi kırılan kişinin kendi iç ritmiyle yaşadığını, o kişiye göre bir mekânın diğer mekânlara ve durumlara taşıyan bir araç olduğunu ifade etmektedir.⁵⁴ Bu nedenle, bir mekân, niteliklerini kaybettiğinde anlamının tamamen değiştiğini, bir sembol ve kimlik haline dönüştüğünü söylemekte ve bundan dolayı zorunlu sürgünlüğünün bitmesini hayal ederek memleketinde özgürce gezebilmeyi temenni etmektedir. Ancak tüm bu çabalarına rağmen Filistin'in bağımsızlığına giden yolların tıkanıldığını "Tâle's-Şetât" (Sürgün Uzadı) başlıklı şiirinde vurgulamaktadır. Bir hayal olarak kalan özgürlük, şairin ulaşmak istediği bir durumu yansıtmaktadır. Ancak o, ülkesinin bağımsızlığı için şartların olgunlaşmamış olmasından yakınlıkla özgürlüğe şöyle seslenmektedir:

عندما نلتقي عليك أن تُخبريني لماذا تهرَبْتِ مني طَوَالَ العمر،
كلما أوشكتُ أن أُمسكِ اختفيتِ،
وكانَ بوابةً رهيبَةً ماثلةً بيننا،
وكانَ مفاتيحي صدئَةً أو مثلومةً.
...
سأقفُ إلى جوارك معتدل القامة
وأرفعُ يدك اليسرى عالياً عالياً

51 Murîd el-Bergûsî, *el-A 'mâlu 'ş-Şi 'riyyetu 'l-Kâmile* (Kahire: Dâru 'ş-Şurûk, 2013), 1/556-557.

52 Huseyn b. Hamza, "Mekâniye'l-Evvel: Şehâdetu Murîd el-Bergûsî", *Multekâ Filistîn* (15 Şubat 2021).

53 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 68.

54 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 106.

وأترك دموعي تسيل
حتى تلامس ابتسامتي
فقط .. لو ألقاك
أيتها الحرية!

Karşılaştığımızda söylemelisin, ömrün boyunca neden benden kaçtığını?

*Ne zaman dokunmaya çalışsam, gizlendin sen.
Sanki aramızda beliren korkunç bir kapı vardı.
Sanki anahtarlarım paslanmış veya körelmişti.*

...

*Duracağım yanında dimdik
Kaldıracağım sol elini daha yükseklere
Akan gözyaşlarımı bırakacağım
Gülüşüme dokunana kadar
Sadece... Sana kavuşursam
Ey özgürlük!⁵⁵*

Genel olarak çalışmalarında günlük konuşma diline yakın sade bir üslup kullanan Bergûsî, zaman zaman ironiyi çok ustalıkla kullanmaktadır. Aynı zamanda ifadelerin basitliğine rağmen şiirde kurduğu kompozisyonla anlatımına ayrıcalık kazandırdığı görülmektedir. “Lâ Müşkilete Ledeyy” (Hiçbir Sıkıntım Yok) başlıklı şiiri de bu minvaldedir. İroni yapmak suretiyle normal bir insanın yaşadığı durum gibi kendisinin özgür olduğunu ifade ederken aslında tam tersini ima etmektedir. Anlatıcı ‘ben’ kişiliği üzerinden olayı çarpıcı bir şekilde ele almaktadır. Bu dizelerde o, hayatın bu şekilde olması durumunda hiçbir problemin olmayacağını ifade etmektedir. Ancak ‘Hiçbir sıkıntım yok’ ifadesi, kendi özelinde Filistinlilerin başına gelen özgürlük problemini yansıtmaya açısından önem arz etmektedir.

كفّاي بلا قيّد.
ولساني لم يسكّت بعد
لم يصدر ضدي حكّم حتى الآن
ولم أطرّد من عملي
مسموح لي بزيارة من سجنوهم من أهلي
وزيارة بعض مقابرهم في بعض البلدان
لا مشكلة لدي

*Ellerim kelepçesiz.
Dilim de susturulmadı henüz
Şu ana kadar aleyhime bir hüküm de çıkarılmadı
İşimden de kovulmadım
İzin veriliyor hapisteki yakınlarımı
Ve bazı ülkelerdeki mezarlarını ziyaret etmeme
Hiçbir sıkıntım yok.⁵⁶*

Bergûsî, ironik olarak inşa ettiği şiirlerin yanında bazen sembolik bir anlatımdan da yararlanmaktadır. Bu sembollerle kendine özgü bir imge oluşturmakta ve halkının özgürlük sorununa dikkat çekmeye çalışmaktadır. “Risâletu’l-Vahş” (Vahşi Hayvanın Mektubu) başlıklı şiirde bu sembolik anlatım görülmektedir. Bu şiirinde aslan metaforuyla Filistin insanının durumunu yansıtmaktadır. Hayvanat bahçesindeki aslanın ormandaki dostlarına yazdığı mektubunda onun rahat bir yaşam sürdürdüğünü, kimsenin onun işine karış

55 Bergûsî, *el-A ‘mâlu’ş-Şi ‘riyye*, 2/240-241, 245.

56 Bergûsî, *el-A ‘mâlu’ş-Şi ‘riyye*, 1/441.

madığını, işlerini yerine getiren ve daha sonra ne yapacağı ile ilgili planlar kuran bir görevlinin olduğunu anlatmaktadır. Ancak şiirin son dizelerinde bu yaşamın sahte bir özgürlük olduğu ve aslanın belirli bir alan içine hapsedildiği anlaşılmaktadır. Nitekim şiirde aslanın her şeye sahip olmasına rağmen yaşadığı yerin kendisine ait olmaması ve yabancı bir yönetim altında yaşamını sürdürmesi özgürlüğünün ne kadar sınırlı bir alanda olduğunu göstermektedir:

قال الأسد
 في رسالته إلى زملائه في الغابة:
 كيف أصف لكم سعادي بوضعي الجديد؟
 هنا
 في الحديقة المُسَوَّرَة
 لم أعد أجهد نفسي بتدبير شؤوني،
 فلديَّ مَنْ يحدد لي طعامي ونومي،
 ومن يحدد لي متى أزور ومتى ألهو،
 ولا يحظى بزيارتي إلا من يحمل بطاقة
 هكذا ارتقيتُ من منزلة الوحش
 إلى منزلة البشر
 فأنا كأهل البلاد تماما
 أروحُ وأغدو في مكاني
 ولديَّ، مثلهم، كلُّ شيء..
 قفصٌ لا أملك مفتاحه
 وحارس لا ينام.

Aslan şöyle dedi
Ormandaki dostlarına yazdığı mektupta:
Yeni durumumla ilgili mutluluğumu nasıl anlatayım size?
Burada
Çitli bahçede
İşlerimi planlamak için artık kendimi zorlamıyorum
Bu nedenle yanımda, yemeğimi ve uykumu,
Ne zaman kükreyeceğimi ve ne zaman eğleneceğimi belirleyen biri var,
Ancak elindeki biletle ziyaretime gelenler şanslı olur
İşte böyle yükseldim yabanilikten
Beşer konumuna
Artık ben tamamen belde halkı gibiyim.
Gidip geliyorum yerimde
Benim de, onlar gibi her şeyim var...
Anahtarına sahip olamadığım bir kafes
Uyumayan bir bekçi.⁵⁷

Filistin işgalinin dünya kamuoyunda yeteri kadar bahis konusu edilmemesi ve medyanın bu duruma sessiz kalması şairin tenkit ettiği diğer bir durumdur. Şair, “Zâkiratu’n-Nemr” (Kaplan Hafızası) başlıklı şiirinde de yukarıdaki şiire benzer bir olayı bu sefer kaplan metaforu ile ele almaktadır. Bu şiirde hayvanat bahçesinin demir parmaklıkları arkasında yaşayan kaplan ile Filistin halkı özdeşleştirilmektedir. Çektiği sıkıntıların aynısını kendi halkının da çektiği, sömürge altındaki Filistin’in tıpkı kafesteki kaplan gibi özgür olmadığı vurgulanmaktadır. Şiirden bir bölüm şu şekildedir:

57 Bergûsî, *el-A ‘mâlu ’ş-Şi ‘riyye*, 1/519.

أَيْكُمْ يَعْرِفَنِي يَا أَصْدِقَائِي
 أَيْكُمْ يَصْغِي لَصَمْتِي فِي ضَجِيجِ الْفَرْجَةِ الْكَبْرَى
 وَمَنْ يَدْرِي بِمَا فِي خَاطِرِي
 وَأَنَا أَمْشِي وَحِيدًا
 وَبَسِيطًا مِثْلَ نَمْرٍ يَتَمَشَّى خَلْفَ قَضْبَانِ الْحَدِيقَةِ؟
 أَيْكُمْ يَعْرِفُ، مَنْ هَيْئَةُ هَذَا الْمَشْهَدِ الرَّاهِنِ،
 مَا ظَلَّ مِنَ الذِّكْرِ بِقَلْبِي وَحَفِيفِ الذَّاكِرَةِ
 أَيْكُمْ يَدْرِكُ
 أَنْ الْغَابَةَ الْمَحذُوفَةَ الْآنَ مِنَ الْمَشْهَدِ

*Hanginiz tanıyor beni ey dostlarım
 Hanginiz kulak veriyor sessizliğime büyük gösterinin gürlüğünde
 Aklında olan şeyleri kim biliyor
 Tek başıma yürüyorum
 Anlamsızca, hayvanat bahçesinin demir parmaklıkları arkasında gezinen bir kaplan gibi
 Hanginiz biliyor şu anki sahnenin durumunu,
 Kalbimdeki hatıradan ve hafızanın hışırtısından kalan şeyleri
 Hanginiz idrak ediyor
 Görüntüsü şu an silinmiş ormanı?⁵⁸*

Bergûsî, özgürlük meselesini ele aldığı epigramlarında da sembol ve ironiyi aynı şekilde kullanmaktadır. Şair, bu şiirlerinde genel itibariyle kuş, kafes, gökyüzü, mıknaş, demir tozu, hayvanat bahçesi, anahtar, aslan ve kaplan gibi metaforları özgürlük problemini yansıtmak için kullanmaktadır. Güç ve kudreti temsil eden aslan ve kaplan gibi metaforların hayvanat bahçesi, bekçi ve anahtar gibi kavramlarla özgürlüklerinin elinden alındığına; serçe ve kuş gibi gökyüzünde özgürce uçan hayvanların ise kafeslere konularak bu özgürlüklerinin çalındığına dikkat çekmektedir. Soyut olan özgürlüğün bu kavramlarla somutlaştırılması, konunun daha net anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. “Âlemun Sâlis” (Üçüncü Bir Dünya) başlıklı şiirinde şairin vurgulamak istediği nokta, aslında Filistinlilerin özgürlüğünün çok dar bir kapsamda olduğudur:

قال المغناطيس لبرادة الحديد:
 أَنْتِ حُرَّةٌ تَمَامًا
 فِي الْإِتِّجَاهِ إِلَى حَيْثُ تَرغِبِينَ!

*Mıknaş dedi ki demir tozuna:
 Özgürsün tamamen
 İstedğin yere gitmekte!⁵⁹*

Aynı şekilde aşağıdaki “Sicn” (Hapis) başlıklı şiirde geçen ‘kafes’ kavramı ile serçelerin sınırlı bile olsa özgürlüklerinin bulunduğu dile getirilirken; Filistin halkının sınırları dahi meçhul olan bir özgürlük içerisinde yaşadıkları vurgulanmaktadır:

قال ابن آدم:
 طَوِي لِلْعَصَافِيرِ فِي هَذَا الْقَفْصِ
 إِنِّهَا - عَلَى الْأَقْل -
 تَعْرِفُ حَدُودَ سَجْنِهَا.

*Der ki insanoğlu:
 Müjdelers olsun bu kafesteki serçelere
 En azından onlar*

58 Bergûsî, *el-A ‘mâlu’ ş-Şi ‘riyye*, 1/407-408.

59 Bergûsî, *el-A ‘mâlu’ ş-Şi ‘riyye*, 1/494.

Biliyor hücrelerinin sınırlarını.⁶⁰

Bergûsî Filistinlilerin özgürlük mücadelesinin önemli bir savunucusudur. Bu yüzden ölüm, işgal, direniş, umut, özlem gibi pek çok ana temanın bulunduğu şiirlerinde özgürlük düşüncesini ana temayı besleyici bir unsur olarak kullanmaktadır. Nitekim bu durum “Samtu’l-Harb” (Savaş Sessizliği) başlıklı şiirinde görülmektedir. Bu şiirde İsrail askerlerinin Filistin’de yaşayan insanların evlerine izinsiz girerek rahatsızlık vermeleri ve onlar üzerinde bir baskı kurmaları işgali yansıtmaktadır. Ancak ana temaya bağlı olarak bu insanların temel haklarına aykırı bir biçimde özgürlüklerine müdahale edildiğini vurgulamaktadır.⁶¹

Bergûsî, şiirlerinde kullandığı öğelerden biri de sonsuz özgürlüğü temsil eden ‘gökyüzü’dür. “Bit-tisâ’1’s-Semâ” (Gökyüzü Genişliğinde) başlıklı şiirde ‘kuş ve gökyüzü’ kavramları ile özgürlük vurgulanır; ‘kafes’ kavramının kullanılmasıyla kısıtlanan özgürlüğe vurgu yapılmaktadır:

كَأَنَّ الطَّيُورَ الَّتِي
غَادَرَتْ، هَكَذَا، لَيْلَ أَقْفَاصِهَا
كَلِمًا خَبَطَتْ
فِي جِهَاتِ الْهَوَاءِ
أَبْصَرْتُ حَوْلَهَا قَفْصًا
بِاتْسَاعِ السَّمَاءِ!

*Sanki bu şekilde geceleyin
Kafeslerini terk eden kuşlar
Her kanat çırpıtıklarında
Havada
Bir kafes gördüler etraflarında
Gökyüzü genişliğinde!⁶²*

Benzer bir durum, şairin “Fî Zemânî” (Benim Zamanımda) başlıklı şiirinin son bölümünde de görülmektedir. Burada şair, özgürlüğün kısıtlanmasını aynı şekilde kafes kavramıyla ifade ederek günlük hayatta kişinin ne kadar çabalarsa çabalasın gidip geleceği yerin sınırlı bir alan olduğunu vurgulamaktadır:

فِي زَمَانِي
سَمَحُوا بِالرَّكْضِ لِلكُّلِّ وَنَادَانَا الْمُنَادِي:
أَرْكُضُوا بِالسَّرْعَةِ الْفُضْوَى كَمَا شِئْتُمْ،
وَلَكِنْ فِي الْقَفْصِ!

*Benim zamanımda
İzin verdiler herkesin koşmasına ve bir münadi seslendi bize:
Haydi, istediğiniz kadar en hızlı şekilde koşun
Ama kafesin içinde.⁶³*

Bu dizeleriyle şair, Filistinlilerin hürriyetten büsbütün mahrum edilmediklerini ne var ki sınırlarının son derece dar olduğuna dikkat çekmek suretiyle insan özgürlüğünün kısıtlandığına işaret etmektedir.

Bergûsî’nin şiirlerinde vurguladığı bir diğer husus da Filistin’de ifade özgürlüğünün olmayışıdır. Filistin halkının özgürlük alanının kısıtlanmasının yanında muzdarip olduğu diğer bir nokta da düşünce ve ifade özgürlüğünün ortadan kalkmasıdır. Bu nedenle şair, halkın kendi fikirlerini özgürce ifade edememelerini “Katl” (Öldürülme) başlıklı şiirinde ele almaktadır. Bu şiirde, bir gencin dile getirdiği düşüncelerinden dolayı konuşmasının yarıda kesilmesi, hapse atılması ve sonrasında gizemli bir şekilde ölümü ele alınmakta ve şiirdeki bu sahneyle ifade özgürlüğünün bulunmayışına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca şair, şiirdeki ‘sınıflar’

60 Bergûsî, *el-A ‘mâlu’ş-Şi ‘riyye*, 1/543.

61 Bergûsî, *el-A ‘mâlu’ş-Şi ‘riyye*, 2/73.

62 Bergûsî, *el-A ‘mâlu’ş-Şi ‘riyye*, 1/147.

63 Bergûsî, *el-A ‘mâlu’ş-Şi ‘riyye*, 2/127.

ifadesiyle toplumdaki sınıfsal ayrımcılığa da dikkat çekmektedir:

وقف الفتى في شبه جملته القصيرة عن خلاف الرأي
أكمل شبه جملته وباقي العمر ما بين السجون.
قال الفتى شيئاً عن الطبقات،
أسكت،
غير أن بقيةً من جسمه عثروا عليها
(بعد آخر غارة)
مدفونةً تحت السقوف

*Aykırı fikirlerinden dolayı durdu genç, kısa cümlesini tamamlamadan
Ancak yarısını tamamladı ifadesinin ve hapis oldu geriye kalan ömrü.
Bir şey söyledi sınıflar hakkında
Susturuldu,
Ne var ki bedeninden geriye kalanı buldular
(son saldırıdan sonra)
Çatıların altında gömülü bir şekilde⁶⁴*

Şiirlerden hareketle kendini ifade etme ve ülkesine istediği şekilde girip çıkabilme özgürlüğünden mahrum bırakılmış Filistinlilerin bu hayatta hiçbir zaman özgür olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Bergûsî, aşağıdaki “Taharrur” (Özgürleşme) başlıklı kısa şiirinde insanın, özgürlüğüne ancak ölümüyle kavuşabileceğine işaret etmektedir:

الآن حُرَّاسِي جميعاً هجروني،
إنها حرّيتي والموتُ
جاءاني معاً.

*Şimdi tüm korumalarım terk etti beni
İşte hürriyetim ve ölümüm
Birlikte geldiler bana.⁶⁵*

Son olarak Murîd el-Bergûsî, Filistin halkının deniz, kara ve hava yollarıyla ülkelerine geçiş yapmalarının yasaklandığını ve hatta tabut içinde bile bunun imkânsız olduğunu ifade etmektedir.⁶⁶ Pek çok ölümüne rağmen bile Filistin insanının özgürlüğü hakkında konuşmak manasız gözükmektedir. Bu insanlar, özgürlük problemini sadece hayattayken değil, ölümlerinde bile yaşamaktadır. Nitekim vatanları dışında ölen Filistinlilerin cenazeleri uzun müddet havaalanı morglarında bekletilmiş, kendi topraklarında defnedilmelerine izin verilmemiştir.⁶⁷ Bu durum işgalci İsrail’in, Filistin halkının sadece dirilerinden değil, naaşlarından dahi rahatsız oldukları ve dolayısıyla onları birer tehdit unsuru olarak değerlendirdiklerini göstermektedir.

Sonuç

Modern Filistin şiirinde çeşitlilik arz eden konu ve temaların savaş ve işgal olgusuyla değişiklik gösterdiği söylenebilir. Sürgün, ölüm ve hapis gibi menfi olayların Filistin halkının üzerinde pek çok etkisi bulunmaktadır. Uzun zamandır içerisinde yer aldıkları bu olumsuz tablo nedeniyle dünyanın farklı yerlerine dağılmak zorunda kalan Filistinliler birçok ağır bedeller ödemişlerdir. Edebiyat ve bilhassa şiir, Filistin halkının yaşadığı dramı dillendirmek için başvurduğu önemli enstrümanlardan biridir. Diğer bir deyişle birçok Filistinli şair, halkının sesini dünyaya duyurmak ve yaşamakta olduğu zulüm ve baskıdan dünya kamuoyunu haberdar etmek için şiiri kullanmaktadır. Bu şairlerden biri de geçtiğimiz yıl hayatını kaybeden Murîd el-Bergûsî’dir. O da diğer birçok Filistinli şair gibi, halkının yaşadığı dramı çalışmalarında konu edinmiştir.

64 Bergûsî, *el-A ‘mâlu’ş-Şi’riyye*, 2/384.

65 Bergûsî, *el-A ‘mâlu’ş-Şi’riyye*, 2/373.

66 Murîd el-Bergûsî, *Vulidtü Hünâk, Vulidtü Hünâ* (Beyrut: Riad El-Rayyes Books, 2009), 107.

67 Bergûsî, “Hurriyetu’l-İbdâ”, 281.

Özgürlük, diğer birçok Filistinli şair gibi Bergûsî'nin de Filistin halkının yaşamakta olduğu krizi işlerken başvurduğu en temel temalardan biridir. O, yazdığı şiirlerle halkının yaşadığı özgürlük sorununu tüm dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Bu bağlamda şair, özgürlüğü mekân ile ilişkilendirerek insanın dilediği zaman girip çıkabileceği ve bağımsız bir şekilde hareket edebileceği bir yer olarak nitelmiştir. Bazen onun şiirlerinde özgürlük hayali ve tutkusu bir özleme dönüşmüş ancak onu aramaktan ve umut etmekten hiç vazgeçmemiştir.

Bergûsî, Filistin halkının meselelerini gündem edinen diğer birçok şairden farklı olarak üslup bakımından hamasi duyguları harekete geçirecek hararetli ifadelerden uzak sakin bir dil kullanmıştır. Bunun için onun, şiirlerinde süslü bir dil kullanmak yerine olanı yansıtmakla yetinen sade bir üslup kullandığı göze çarpmaktadır. Örneğin o, şiirlerinde genel bir insan tasvir etmek yerine özgürlük temasını, görüntüsü ve evsafı belli bir kişiliğin üzerinde oluşturduğu etkiyle açıklamayı tercih etmiştir.

Bayağılıktan uzak fakat basit bir anlatımı tercih eden Bergûsî, şiirlerinde ironi ve sembolizmi ustalıkla kullanmıştır. Aslan, kaplan, kafes, bekçi metaforları şairin özgürlük temasını işlerken başvurduğu sembollerden bazılarıdır. Bergûsî Filistin halkının özgürlük problemine genellikle kafesteki bir kuş veya hayvanat bahçesindeki bir aslan gibi sınırlı bir yaşam ve özgürlük alanına sahip metaforlar üzerinden değinmiştir.

Son olarak Bergûsî'nin şiirlerinde ele aldığı en temel özgürlükler hareket özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü olarak göze çarpmaktadır. Bu bağlamda şair, bir Filistinlinin özgürlüğe ancak ölümle kavuşabileceğini ifade etmekle birlikte birçok Filistinlinin naaşlarının kendi topraklarına defnedilmesine müsaade edilmemesinden dolayı bunun bile mümkün olmadığını vurgulamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdu'l-Gaffâr, Mahmûd Ahmed. "Kırâe' fi Şi'ri's-Şâiri'l-Filistîni Murîd el-Bergûsî". *Chosun University* 1/1 (2008), 197-217.
- Âşûr, Radvâ. *Atyâf*. Beyrut: el-Müessetu'l-Arabiyyetu li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1999.
- Attâr, Âtîf Butrus el-. "Defâtir Filistîniyye: Hafriyât fi Zâkirati'l-İ'tikâli's-Siyâsî fi Mısır". *Mecelletu İdâfât* 51-52 (2021), 31-59.
- Aydemir, Rukiye. "Filistinli Şair Murîd el-Bargûsî'nin Şiirlerinde Sürgün Teması". *Modern Arap Edebiyatında Edebu'l-Avde*. ed. Yasemen Toruloğlu - vd. 83-105. İstanbul: Demavend Yayınları, 2020.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı, 1. Basım, 2010.
- Barghouti, Mureed al-. "Songs for a Country No Longer Known". *Journal of Palestine Studies* 27/2 (1998), 59-67. <https://doi.org/10.2307/2538284>
- Bergûsî, Murîd el-. "A Life in Writing: Mourid Barghouti" (Görüşmecisi: Maya Jaggi, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme 13 Aralık 2008). <https://www.theguardian.com/books/2008/dec/13/mourid-barghouti>
- Bergûsî, Murîd el-. *el-A 'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*. 2 Cilt. Kahire: Dâru's-Şurûk, 2013.
- Bergûsî, Murîd el-. "Hurriyyetu'l-İbdâ'". *el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme* 11/3 (1992), 278-287.
- Bergûsî, Murîd el-. *Raeytu Râmallâh*. Beyrut: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, 4. Basım, 2011.
- Bergûsî, Murîd el-. *Vulidtü Hünâk, Vulidtü Hünâ*. Beyrut: Riad El-Rayyes Books, 1. Basım, 2009.
- Demir, Ömer - Acar, Mustafa. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Ağaç Yayınları, 2. Basım, 1993.
- Elbendary, Amina. "Mourid el-Barghouti: Shades of Green". *Al-Ahram Weekly* (23 Ocak 2003). <http://web.archive.org/web/20130326041914/http://weekly.ahram.org.eg/2003/622/profile.htm>

- Fellâh, Hulûd el-. “Murîd el-Bergûsî: eş-Şi‘ru Yeskutu izâ Vakaa‘ fi’t-Tebstî” (26 Nisan 2007). <https://sudane-seonline.com/board/225/msg/1184504761.html>
- Hamza, Huseyn b. “Mekâniye’l-Evvel: Şehâdetu Murîd el-Bergûsî”. *Multekâ Filistîn* (15 Şubat 2021). <https://www.palestineforum.net/%D9%85%D9%83%D8%A7%D9%86%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%88%D9%84-%D8%B4%D9%87%D8%A7%D8%AF%D8%A9-%D9%85%D8%B1%D9%8A%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B1%D8%BA%D9%88%D8%AB%D9%8A/>
- Hourani, Albert. *Arap Halkları Tarihi*. çev. Yavuz Alogan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- İsmail, Nâil Muhammed. “Sûratu’l-Muhayyem ve Delâlâtuhâ fi’ş-Şi‘ri’l-Filistînî 1948-1994”. *el-Lâciûn el-Filistîniyûn ve Hakku’l-Avde*. 1-24. Gazze: Câmi’atu’l-Kuds el-Meftûha, 2012.
- Karaman, M. Lutfullah. “Filistin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/89-103. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Kızılcık, Abdullah. “Çağdaş Arap Şiirinin Öncülerinden Fedvâ Tukan ve Şiirlerinde Yalnızlık ve Hüzün Teması”. *Şarkiyat Mecmuası* 0/14 (19 Aralık 2011), 59-70.
- Mir, Salam. “Mourid Barghouti: The Blessings of Exile”. *Arab Studies Quarterly* 37/4 (2015), 311-333.
- Miş‘al, Nidâ Ahmed Mahmûd. *el-Mufâraka fi Şi‘ri Murîd el-Bergûsî*. Ürdün: el-Câmi’atu’l-Hâşimiyye Imâdetu’l-Bahsi’l-İlmî ve’d-Dirâsâti’l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Noyan, Sema. “Türk ve Arap Şiirlerinde Kudüs’e Dair Ağıt, Umut ve Direniş”. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 2/1 (15 Haziran 2018), 13-29.
- Reyyân, Hüdâ Mûsâ. *Sûratu’l-Beyti fi’ş-Şi‘ri’l-Filistîniyyi’l-Muâsır min âmi 1948-2000*. Filistin: Câmi’atu’l-Halîl, Külliyyetu’d-Dirâsâti’l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Sevâfirî, Kâmil es-. *el-Edebu’l-Arabiyyu’l-Mu‘âsır fi Filistîn*. Kahire: Dâru’l-Me‘ârif, ts.
- Suveydân, Lîlas. “Murîd el-Bergûsî: Ene bidûni Kevnî”. *al-Kabas* (28 Mart 2019). <https://alqabas.com/article/650658-%D9%85%D8%B1%D9%8A%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B1%D8%BA%D9%88%D8%AB%D9%8A-%D8%A3%D9%86%D8%A7-%D8%A8%D8%AF%D9%88%D9%86-%D9%83%D9%88%D9%86%D9%8A%D9%91>
- Turan, Ömer. *Düşman Kardeşler: Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi*. İstanbul: Ak-Kay Yayıncılık, 2002.
- Ürün, Ahmet Kazım. “Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 0/35 (20 Haziran 2016), 131-144. <https://doi.org/10.21497/sefad.11501>
- Yıldırım, Zeynep. *Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî’nin Raeytu Ramallah Adlı Mensur Eserinin Muhteva Şekil ve Üslup Yönünden Tahlili*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Yıldız, Ahmet. “Murîd el-Bergûsî’nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (15 Haziran 2021), 23-47. <https://doi.org/10.18505/cuid.851785>
- Arageek*. “Men Hiye Radvâ Âşûr”. Erişim 12 Ekim 2022. <https://www.arageek.com/bio/radwa-ashour>
- Arageek*. “Men Hüve Temîm el-Bergûsî”. Erişim 12 Ekim 2022. <https://www.arageek.com/bio/tamim-al-barghouti>